INKLYUZIV SINFLARNI BOSHQARISHDAGI TIPIK XATOLAR, ULARNING KELIB CHIQISH SABABLARI VA ULARNI YECHIMLARI

Jo'rayeva Nodira Abrorovna
Abdurazzoqova Feruza Abror qizi
Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Filologiya fakulteti O'zbek tili va adabiyoti
yo'nalishi talabalari
https://doi.org/10.5281/zenodo.24310294

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumta'lim muassasalarida inklyuziv sinflarni boshqarish jarayonida pedagoglar yo'l qo'yayotgan tipik xatolar, ularning kelib chiqish sabablari hamda ularni bartaraf etish yo'llari ilmiy-metodik jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi va "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi qonunlari talablari asosida inklyuziv ta'limni tashkil etishning huquqiy va amaliy asoslari yoritib berilgan.
Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, alohida ta'lim ehtiyojlari, sinflarni boshqarish, differensatsiyalashgan yondashuv, psixologik muhit, korreksion-pedagogik yordam, qonunchilik asoslari.

Abstract. This article provides a scientific and methodological analysis of typical mistakes made by teachers in the process of managing inclusive classes in general education institutions, their causes and ways to eliminate them. It also highlights the legal and practical foundations of organizing inclusive education based on the requirements of the Laws of the Republic of Uzbekistan "On Education" and "On the Rights of Persons with Disabilities". Keywords: inclusive education, special educational needs, classroom management, differentiated approach, psychological environment, correctional and pedagogical assistance, legislative framework.

Kirish

Bugungi kunda jahon miqyosida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, uni yanada insonparvar va demokratik tamoyillarga asoslash global ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, 2020-yil 23-sentabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (O'RQ-637-son) 5-moddasida jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiy va ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar, har kimga ta'lim olish uchun teng huquqlar kafolatlanishi belgilangan. Mazkur Qonunning 20-moddasida esa inklyuziv ta'lim alohida ta'lim ehtiyojlari va individual imkoniyatlarning xilma-xilligini hisobga olgan holda barcha ta'lim oluvchilar uchun ta'lim tashkilotlarida ta'lim olishga bo'lgan teng imkoniyatlarni ta'minlashga qaratilganligi alohida mustahkamlangan. Shuningdek, "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonunning (O'RQ-641-son) 38-moddasida davlat nogironligi bo'lgan shaxslarning barcha darajalarda inklyuziv ta'lim olishi uchun shart-sharoitlar yaratilishini kafolatlashi qayd etilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-sonli Qarori bilan tasdiqlangan "2020 — 2025-yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi" esa mazkur islohotlarning amaliy mexanizmlarini belgilab berdi. Xalqaro miqyosda qabul qilingan 1994-yilgi YUNESKO Salamanka deklaratsiyasi tamoyillariga muvofiq ham har bir o'quvchining o'ziga xos xususiyatlari, qiziqishlari va ta'limga bo'lgan ehtiyojlari mavjud bo'lib,

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

ta'lim tizimlari ana shu xilma-xillikni hisobga olgan holda tashkil etilishi lozim. Biroq, amaliyotda inklyuziv sinflarni boshqarish jarayonida pedagoglar va ta'lim muassasalari ma'muriyati tomonidan yo'l qo'yilayotgan qator uslubiy, psixologik va tashkiliy xatolar kutilgan natijalarga erishishni qiyinlashtirmoqda.

Asosiy qism

Inklyuziv ta'lim jarayonini samarali boshqarish pedagogdan yuksak kasbiy mahorat, huquqiy savodxonlik, psixologik tayyorgarlik va moslashuvchan yondashuvni talab etadi. Quyida amaliyotda eng ko'p uchraydigan xatolar va ularning tahlili keltiriladi: 1. Huquqiy va me'yoriy hujjatlar ijrosini ta'minlashda yuzaki yondashuv. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni 55-moddasida davlat alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning bepul umumiy o'rta ta'lim olishini hamda ularga korreksion-pedagogik yordam ko'rsatilishini ta'minlashi ko'rsatilgan. Amaliyotda esa ushbu qonuniy talablar va PQ-4860-sonli Qarorda belgilangan vazifalarni faqat qog'ozdagi hisobotlar darajasida bajarish holatlari uchraydi. O'qituvchilar ko'p hollarda inklyuziv ta'limning huquqiy asoslari va me'yoriy talablari bilan yetarli darajada tanish bo'lmasliklari sababli sinfdagi boshqaruv jarayonida qiyin vaziyatlarga tushib qoladilar. 2. Differensatsiyalashgan va moslashtirilgan ta'lim dasturlarining yo'qligi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunning 20-moddasida ta'kidlangan individual imkoniyatlarning xilma-xilligini hisobga olish tamoyiliga zid ravishda, dars jarayonida barcha o'quvchilarga bir xil talablar qo'yish va yagona standartdagi topshiriqlardan foydalanish jiddiy xatodir. Maxsus ehtiyojga ega o'quvchilarning imkoniyatlari, o'zlashtirish sur'ati va psixofiziologik xususiyatlarini inobatga olmagan holda dars o'tish ularning o'qishdan sovib qolishiga yoki sinfdan ajralib qolishiga sabab bo'ladi. 3. Multidissiplinar yondashuv va jamoaviy hamkorlikning yetishmasligi. Inklyuziv sinfni boshqarish faqat bir nafar fan o'qituvchisining zimmasidagi vazifa emas. Amaliyotda maxsus pedagoglar, defektologlar, psixologlar va ota-onalar bilan uzluksiz hamkorlikni yo'lga qo'ymaslik kuzatiladi. O'quvchining rivojlanish dinamikasini birgalikda tahlil qilmaslik va korreksion-pedagogik yordamni muvofiqlashtirmaslik boshqaruv samaradorligini keskin pasaytiradi. 4. Ijtimoiy muhit va psixologik iqlimni boshqarishdagi xatolar. Salamanka deklaratsiyasi va milliy qonunchilikda belgilangan kamsitishlarga yo'l qo'ymaslik tamoyilini amalda ta'minlash uchun sog'lom bolalar va maxsus ehtiyojli o'quvchilar o'rtasida bag'rikeng muhitni shakllantirish zarur. Agar pedagog sinfdagi munosabatlarni nazorat qilmasa, bolalar o'rtasida tushunmovchiliklar, kamsitishlar yoki yashirin ijtimoiy segregatsiya (ajratib qo'yish) holatlari yuzaga kelishi mumkin. Bu esa bolaning shaxsiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. 5. Innovatsion pedagogik texnologiyalar va faollashtiruvchi vositalardan foydalanmaslik. An'anaviy, qolipga tushib qolgan dars berish usullari inklyuziv sinflarda o'zini oqlamaydi. O'quv faoliyatini rag'batlantiruvchi zamonaviy texnologiyalar, gamifikatsiya elementlari, ko'rgazmali va amaliy vositalardan yetarli darajada foydalanmaslik bolalarning bilish faolligini pasaytiradi.

Xulosa va tavsiyalar

Yuqorida ko'rsatilgan xatolarning oldini olish va inklyuziv . sinflarni boshqarish samaradorligini oshirish uchun quyidagi amaliy tavsiyalarni amalga oshirish lozim: Normativ-huquqiy bazani chuqur o'rganish|: Pedagogik jamoaning "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonun hamda PQ-4860-sonli Qaror talablari bo'yicha huquqiy savodxonligini muntazam oshirib borish; Individual yondashuvni joriy etish: Har bir o'quvchining imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda moslashtirilgan o'quv dasturlari va korreksion-pedagogik topshiriqlarni ishlab

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

chiqish; Psixologik xavfsiz muhit yaratish: Sinflarda o‘zaro hurmat, hamkorlik va bag‘rikenglik madaniyatini yuksaltirishga qaratilgan maxsus tarbiyaviy tadbirlarni muntazam tashkil etish; Hamkorlikni kuchaytirish: O‘qituvchilar, maxsus pedagoglar, maktab ma’muriyati va ota-onalar o‘rtasida uzluksiz qayta aloqa mexanizmini yo‘lga qo‘yish. Inklyuziv ta’lim jarayonini qonunchilik talablari va ilmiy-metodik asoslarga tayangan holda to‘g‘ri boshqarish nafaqat imkoniyati cheklangan bolalarning jamiyatga faol moslashuvini ta’minlaydi, balki butun ta’lim tizimining sifati va samaradorligini yangi bosqichga ko‘taradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020-yil 23-sentabr (O‘RQ-637-son).
2. O‘zbekiston Respublikasining “Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020-yil 15-oktabr (O‘RQ-641-son).
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori. – Toshkent, 2020-yil 13-oktabr (PQ-4860-son).
4. Zamilova R.R. Uzluksiz ta’lim pedagogikasi va inklyuziv ta’lim: Darslik. – Namangan: “Usmon Nosir Media” nashriyoti, 2023. – 700 b.
5. Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti: Darslik. – Toshkent: “Sano-standart” nashriyoti, 2017. – 416 b.
6. https://ilmiyanjumanlar.uz/uploads/conferences/0031/4-30.pdf

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.